

KÜRTLER VE KÜRT DİLİ

Ahmet BURAN*

ÖZET

Kürt sözü, DLT'den itibaren Türkçede hem cins isim olarak hem de etnonim olarak kullanılan bir addır. Türkçe olan Bulgar adının bugünkü Slav Bulgar toplumuna ad olması gibi, Kürt adının da farklı kökenlerden gelen ve karma bir toplum olan Kürtlere özel ad olduğu düşünülebilir. Bu arada Kürtlerin Arap, İrani, Yafetik, Ermeni ve Anadolu yerli kavimlerinden geldiğine dair görüşler vardır.

Kürdistan denilen coğrafyanın Zagros dağları civarı olduğu bilinmektedir. Türkiye'deki Kürtler aslında Kurmanç'tır. Kürtlerin Anadolu'daki tarihi, Türklerin Anadolu hâkimiyeti ile paralellik gösterir. Osmanlı devleti ile İran arasında yaşanan Şii-Sünni çekişmesi içinde, Anadolu'daki Alevi Türkmenler İran'a, İran coğrafyasındaki Sünni Türkmen ve Kürtler de Anadolu'ya doğru çekilmiştir. Kürtlerin Türkiye'deki nüfusu kesin olarak bilinmemektedir ve çok farklı sayılar verilmektedir.

Kürtçe, genellikle Hin-Avrupa dil ailesinden bir dil olarak değerlendirilir. Ancak Kürtlerin dil değiştirdikleri ve ilk dillerinin başka olduğu birçok araştırmacı tarafından dile getirilmektedir. Kürtçenin karma bir dil olduğu söz varlığında ve gramer yapısında kendini göstermektedir. Kurmançça ve Soranice en önemli lehçeleridir. Zazaca, Kürtçenin bir lehçesi değil ayrı bir dildir. 1965 Genel Nüfus Sayımına göre Türkiye'de nüfusun % 7'sinin ana dili Kürtçedir.

Anahtar Kelimeler: Kürt, Kürtlerin kökeni, Kürdistan, Kürtçe, Kürtçenin lehçeleri

KURDS AND KURDISH LANGUAGE

ABSTRACT

The word Kurd is a name used both as a common noun and ethnonym in Turkish language since DLT. It can be thought that the word Kurd may be a proper noun used for Kurds who are a hybrid community and come from different origins, just like the word Bulgar, which is a Turkish word, has been accepted as a name for today's Slavic Bulgarian community. Meanwhile some argue that Kurds come from Arabic, Iranian, Yaphetic, Armenian and Anatolian native tribes.

It is known that the area which is called Kurdistan is around Zagros mountains. The Kurds in Turkey are Kurmanç. The history of the Kurds in Anatolia has a parallel time line with the sovereignty of Turks in Anatolia. At the result of the Shia-Sunni fighting between Ottoman State and Iran, Alewi Turkmens in Anatolia went to Iran and Sunni Turkmens and Kurds came to

* Prof. Dr., Fırat Ü. İnsani ve Sosyal Bil. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğretim Üyesi. E-mail: aburan@firat.edu.tr

Anatolia. The population of the Kurds is not known exactly and quite different numbers are claimed.

Kurdish language is generally thought to be a member of Indo-European family of languages. But it is argued by many researchers that Kurds have changed their language and their first language was rather different than the current one. Both vocabulary and grammatical structure show that Kurdish is a hybrid language. Kurmanci and Sorani are the most important dialects of Kurdish. Zazaki is not a dialect of Kurdish, it is a different language. According to the results of general census in 1965, native language of 7% of the people in Turkey is Kurdish.

Key Words: Kurd, Origin of Kurds, Kurdistan, Kurdish language, Dialects of Kurdish

Kürtler

Kürt sözcüğü Türkçenin değişik sözlüklerinde yer alır. Dîvânü Lügati't-Türk'te (I. 343) "kayın ağacı" anlamında kullanılan sözcük, Derleme Sözlüğünde "Dağlık ve kayalık yerlerde yetişen, siyah üzüm gibi meyveleri olan sağlam kerestelik bir çeşit ağaç". (Darıveren * Acıpayam, Karaçay, Honaz-Dz) gibi anlamlarda tespit edilmiştir. Derleme Sözlüğünde ayrıca, "kürtük, kurtuk, kurtüm, kürdük, kürtül, kürs, kürt ve kürtün" varyantlarıyla, "1. Kuytu yerlerde toplanmış kar ya da kum yığını; 2. Çığ" anlamlarında, Anadolu'nun birçok yöresinden tespit edilmiştir. Yine Kürt kelimesiyle kurulmuş, "kürtük: Hırka, yelek; kürtük: Aşınmış pürüzlü; kürtül: Kısa boylu şişman; kürtün: Yeni yağın yumuşak kar ve sertleşmiş buz tutmuş kar; kürtün: Hayvanın üstüne semer yerine konulan çul, çuval vb. şeyler; kürtün: Çalılık, dikenli yer; kürtüncü: Semerci" vb birçok kelime ve değişik anlamları söz konusudur.

Özel ad ve bir etnonim olarak Kürt adı, Macarları meydana getiren Türk kökenli boylardan birinin adıdır¹. Saka Türkleri arasında Gur adlı bir boy bulunduğu, bu boyun Sakalarla İranlılar arasındaki savaştan sonra İran ile Irak arasındaki dağlık bölgelere dağıldığı ve Kürt adının (<Gur+t) bu boyun adına geldiği görüşünü benimseyen araştırmacılar bulunmaktadır². *Bütün Türk Hakları* adlı eserde, Kürt ve bu adın değişik kullanımlarıyla oluşturulmuş 20 dolayında Türk kökenli boy, oymak ve aşiret adı vardır³. Osmanlı arşiv belgelerinde de "Türkmen Ekradı, Ekrad Türkmeni" vb şekillerde Türklükle ilgili kullanımları görülüyor.

Yusuf Halaçoğlu bu konuda şu bilgileri vermektedir: "Ekrád ve Kürt tabirlerinin her zaman için etnik bir anlam taşımadığının en güzel örneklerinden biri, 24 Oğuz boyundan olduğu bilinen Döğerler'den Urfa yöresinde yaşayan bir gurubun "Ekrád-ı Döğerlü" olarak ifade edilmesidir. Buradaki ekrad kelimesinin tıpkı Etrák kelimesinde olduğu gibi, yörük veya göçebe anlamlarında kullanılması gerekir. Zira gerek Reşidüddin'de, gerekse Kaşgarlı, ve Yazıcıoğlu'da yer alan Oğuz boyu listelerinde Döğer boyu, damgalarıyla birlikte yer almaktadır. Buna benzer olmak üzere, Dulkadirli Türkmenlerinin Gözeciyan tائفesinden olup Bertiz aşiretine bağlı "Kürt Atlu" cemaatinin isminde de Kürd adı geçmekle birlikte bir Türk aşireti olduğu ve başka bir etnik yapısının bulunmadığı bir vakiadır. Buradaki Kürd kelimesinin hangi anlamda kullanıldığını bugün için açıkça ifade etmek mümkün olmamakla birlikte, buna benzer şekilde bazı Türkmen aşiretlerinde Kürd ismine rastlanılmaktadır. Nitekim Dulkadirli Türkmenlerinden Dokuz

¹ Lazlo Rasony, **Tarihte Türklük**, Ankara 1988

² Yaşar Kalafat, **Türk Kültüründe Kürtler**, Ankara 2011, s. 5

³ L.N. Lezina, A.V. Superanskaya, **Bütün Türk Halkları**, İstanbul 2009, s. 398-399

(=Besanlu) taifesine bağlı “Kürd Mihmadlu” cemaatide aynı şekildedir. Aynı cemaatin “Küçük Kürd Mihmadlu” gurubu da bulunuyordu. Keza kaynaklarda Bozulus Türkmenleri’nden olan ve Kethüdarları İzzeddin Bey’den dolayı İzzeddinlü cemaati ismini de alan cemaat de bazı yerlerde “Ekrâd-ı İzzeddinlü” olarak kaydedilmiştir. Bunun başlıca sebebi İzzeddin Bey’in Ekrad sancakbeyi olarak gösterilmesinden ileri gelmektedir. Özellikle bu guruptan bir bölümü, ok yapmakla mükellef tutuldukları için “Tâife-i Ekrâd-ı Okcu İzzeddinlü” olarak adlandırılırken, diğer tarafta “Türkmen ekrâdı” biçiminde tanımlanmıştır. Buna benzer olarak “Kabâil-i Rışvan” veya “Ekrâd-ı Rışvan” biçimlerinde kaydedilen ve Halep’ten Kastamonu’ya kadar olan sahada yazlayan ve kışlayan aşiret de “Türkmen ekrâdı” şeklinde adlandırılmıştır. Buradaki Ekrâd kelimesi de etnik bir mânâ ifade etmemektedir. Zira kaynaklarda “Ekrâd-ı Türkmenân” tabiri görüldüğü gibi “Türkmân-ı Ekrâd” tabirine de sıkça rastlanılmaktadır. Kelime karşılığı olarak “Türkmenlerin Kürdleri” veya “Kürdlerin Türkmenleri” gibi açıklayabileceğimiz bu tabirler bize ya Türkleşmiş Kürdleri veya Kürdleşmiş Türkmenleri çağrıştırmaktadır ki, bu tür bir açıklama fevkalâde yanlış olur. Zira bu durumda bile iki kelimenin bu şekilde yan yana getirilmesi mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla buradaki Ekrâd tabiri yine göçebe ya da dağlı anlamlarında kullanılmış olsa gerektir. Öyle ki Çukurova’da Karaisalı’da bulunan Bektaşlı cemaati için “Türkmen ekrâdı” tabiri kullanılmıştır. Buradaki Ekrâd kelimesi de dağlı veya yörük gibi bir anlam taşımaktadır. Bununla beraber Kırşehir yöresinde yaşayan ve Nevşehir’in kuruluşunda bir bölümü Nevşehir’e ve köylerine yerleştirilen Boynu İncelü Türkmenleri oymaklarından Karaca Kürd ve Kürd Mehmedlü isimlerinde iki aşirete rastlıyoruz. Bu her iki gurupta Türkçe konuşmakta ve aynı isimde olarak bugün Nevşehir ve Kırşehir yörelerinde yaşamaktadırlar. Bunlardan başka 1760 yılında Karaman Eyâleti’nde Belenli-burun derbendine yerleştirilen Bozulus Türkmenlerinden Kürd Hasan-oğulları cemaati ile, Kütahya dahiline iskân olunan Dânişmendlü Türkmenlerinden Kürd Tekude (?) cemaati de Kürd adını taşımakla birlikte Türk asıllı olup farklı bir etnik yapıya sahip değildi. 1683 yılındaki II. Viyana kuşatmasında bozguna uğrayan Osmanlı ordularına destek olmak üzere, çeşitli aşiretlerinden asker toplanırken, Yeni-il ve Halep Türkmenleri guruplarından da asker yazılmıştır. Bu Türkmen grubu içinde “Kılıçlı Kürdü” adını taşıyan bir aşiret olduğu gibi, yine Suriye’de Hama ve Humus’a iskân olunan aynı Türkmen gurupları içinde de “Ekrâd-ı Kılıçlı” aşireti yer almakta idi. Keza Aydın-Denizli yöresine yerleştirilen Dânişmendlü Türkmenlerinden olduğu belirtilen “Kara Kürd” cemaatiyle, “Kürd Mehmedlü” ve “Şerbetli Kürdü” cemaati de vardı.

Anadolu’da mevcut Türkmen guruplarından il veya ulus adı altında gruplandırılan en önemli teşekküller, bilindiği üzere Kara Koyunlu ulusu, Bozulus ve Kara ulustur. Bunlardan Kara ulus, Bozulus Kanunnâmesi’nde farklı bir biçimde tavsif edilmekte ve “Kara ulus tâifesi Ekrâd ve müteferrik tâife olup koyunları sayılmalı oldukda...” ifadesiyle Ekrâd olarak vasıflandırılmaktadır. Ancak buradaki Ekrâd da dağlı veya göçebe anlamına kullanılmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman dönemine ait olan 200 numaralı Tahrir Defteri’nde Bozulus Türkmenlerinden gösterilen Lek cemaati yine 30 Temmuz 1610 yılına ait bir mühimme kaydında da “Havass-ı hümayûnumdan Lek-Vanik nâm Türkman taifesi arzuhal sunup asker-i islam için, bunlardan beş katar deve ve beşyüz re’s koyun sürsat ferman olunmağla...” şeklinde Türkmen taifesinden gösterilirken, 19 Mart 1611 tarihli ikinci bir Mühimme kaydında “Ekrâd ve Yürük taifesinden Lek cemaati...” şeklinde gösterilmiştir. Yine Ocak 1713 tarihli bir belgede de “Lekvanik Ekrâdı” tabiri geçmektedir. Aynı aşiretin 1690 tarihli bir Mühimme kaydında, aralarında Malkoç Bey, Deniz-oğlu, Kızıl Koyunlu Halil Kethüda gibi boybeylerinin bulunduğu görülüyor. Keza Türkmen aşireti olduğundan hiçbir şüphe bulunmayan Receplü Afşarı için ise “Türkman ve Ekrâddan Receplü Afşarı cemaati...” ifadesi kullanılmıştır. Öte yandan 1690 yılında orduya asker yazılması sırasında, Yeni-il ve Halep Türkmenlerine tâbi Badıllı (=Beydili) boybeylerinden bahsedilirken, “Vesâir Rum’da olan ekrâd tâifeleri ve Çorum Kürdü ihtiyarları”

Turkish Studies

şeklinde bir kayıt düşülmüştür. Burada, hem Ekrâd hem de Kürd kelimelerinin birlikte kullanılması, yazının başında belirtilen, “Türk veya şehirli olsa ifadesiyle benzerlik göstermektedir. Nitekim yukarıda verdiğimiz bütün örneklerden, Ekrâd kelimesinin konar-göçer veya yörükle eş anlamda kullanıldığı ve bu son örneklerden, Osmanlı belgelerinde, bilhassa Türkmen, Kürd ve Ekrâd kelimelerinin etnik bir anlam ifade etmediği açıkça ortaya çıkmaktadır⁴.”

Minorsky, Kürt adının Arap kaynaklarında “göçebe” ile eşanlamlı olarak kullanıldığını belirtmektedir⁵. Türkçede de Kürt adının zaman zaman bu anlama geldiği, hatta kimi Osmanlı belgelerinde sadece Kürt adının değil, Türk adının da göçebe, köylü, dağlı anlamlarında kullanıldığı görülmektedir⁶. Türkiye Türkçesinde, bazı yörelerde (Tunceli: ‘Çemişkezek, Pertek’, Erzincan, Elazığ) Kürt adı kimi zaman Alevi olmayı ifade etmektedir. Hiç Kürtçe bilmeyen Alevi Türkmenlere Kürt, Kürtçe konuşan Sünni vatandaşlarımıza da Türk dendiğini kendi gözlem ve tespitlerimizden bilmekteyiz.

Kürt kelimesinin Türkçe kökenli bir kelime olması, Kürtçede yer alan birçok eski Türkçe kelime, tarihsel, kültürel ve coğrafi ortaklıklar dolayısıyla, Kürt etnik varlığıyla Türkler ve Türkçe arasında bir ilgi kurulmaktadır. Elegeş yazıtındaki “Kürt ilhani” ibaresi, Macarları meydana getiren Türk kökenli boylardan birinin adının Kürt, Sakaların bir boyunun adının Gur (<Gur+t) olması gibi birçok tarihsel, coğrafi ve kültürel delil, hiç değilse ilk tabaka itibariyle Kürtler ile Türkler arasında bir köken birliği olduğunu göstermektedir. İlk tabakası Türk olan bu Kürt adlı grup Zagros dağları bölgesine yerleşerek başka unsurlarla karışmış; bölgenin karakteristiğine uygun olarak dilleri Arapça ve Farsça ile karışmış, karma bir dil haline gelmiştir. Bölgede yaşayan çeşitli topluluklarla karışan bu gruba daha sonra Kürtleşen yeni Türk unsurları da eklenmiştir⁷.

Bilindiği gibi, Bulgar Türkleri geldikleri coğrafyada Slavlaşmış ve değişmişlerdir. Dilleri ve dinleri değişen bu topluluğun adı bugünkü Bulgar milletine ad olarak kalmıştır. Muhtemelen Kürt adı da böyle bir özellik göstermektedir. Dilleri Farsçalaşan Kürt adındaki bir Türk topluluğunun adı, bölgede oluşan karma ve yeni toplumun adı haline gelmiştir.

Kürtlerin kökeni konusunda çok farklı görüşler vardır. Kürtler hakkında bilgi veren en eski kaynaklardan biri olan Mesudî, Kürtlerin Arap kökenli olduklarını ve başlangıçta Arapça konuştuklarını belirtmektedir. Marr ise Kürtlerin başlangıçta Yafetik (Gürcüce ile aynı kökten) bir dil kullanırken daha sonra Ari bir dile geçiş yaptıklarını belirtir⁸. Kürtlerin kökenini, Ermenilere, Farslara, Türklerle bağlayan görüşlerin yanında Anadolu ve Mezopotamya’da çeşitli dönemlerde yaşamış olan Elam, Sümer, Hatti/Hitit Kasit, Guti, Mittani, Hurri, Urartu, Med, Luwi, Pala Muşki, Lülübi gibi birbirinden çok farklı kavimlere bağlayan görüşler de vardır⁹.

Kürtlerin kökeni ve Kürt dili ile ilgili araştırmalarıyla bilinen Marr, “Kürtlerin ya İrani kökenli olup Urumiye gölü bölgesinden Botan’a doğru göçmüş ya da Khaldlar, Gürcüler, Ermeniler gibi Ön Asya yerlisi kavimlere akraba olup eskiden bu akrabalarıyla aynı dili konuşurken daha sonra dil değiştirerek İrani bir dili benimseyen bir topluluk”¹⁰ olduğu kanaatinde. Martin Van Burinessen de özellikle son birkaç yüzyıl içinde, başta Ermeniler olmak

⁴ Yusuf Halaçoğlu, Osmanlı belgelerine Göre Türk-Etrak, Kürd-Ekrad kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Bulleten**, TTK, Cilt LX, S 227 (Nisan 1996), s. 139-146

⁵ Bazil Nikitin, **Kürtler**, İstanbul 1994, s.33

⁶ Yusuf Halaçoğlu, **agm.**, s. 139-146

⁷ Macit Gürbüz, **Kürtleşen Türkler**, İstanbul 2007; Ahmet Buran, Türk Dünyasında Dil ilişkileri, Çok Dillilik ve Dil değiştirme, **Türk Yurdu**, S. 272, (Nisan 2010), s. 67-70

⁸ Bazil Nikitin, **age.**, s.39

⁹ Faik Bulut, **Kürt Dilinin Tarihçesi**, 1993, s 72

¹⁰ Bazil Nikitin, **age.**, s.43

üzere çeşitli Hıristiyan toplulukların, Fars kökenli bazı gruplar ile Türk kökenli toplulukların Kürtleştiklerini belirtmektedir¹¹. Esasen Kürtlerin dil ve coğrafya değiştirdikleri ve farklı kökenlerden gelen topluluklardan oluştuğu gerçeği birçok araştırmacının ortak kanaatidir. Bazil Nikitin, antropolojik olarak “*Saptayabileceğimiz tek şey, Kürt etnik tipinin çok karışık bir karakterde oluşudur*” der ve Marc Sykes’in *Halifenin Son Mirası* adlı eserindeki tespitleri şöyle nakleder: “*Milli Kürtleri Arap tipi, Girdi Kürtleri Mukri tipi, Şemdinan Kürtleri Nesturi ve Hakkari tipi; Türkmen tipi (Lync’in Armenia II adlı eserinden). Bütün bu tipleri Kuzey Kürtlerinin tipleriyle karşılaştırırsak “Kürt tipi” için ortak bir tip bulma düşüncesinin bir hayal olduğunu kolayca söyleyebiliriz*”¹² Nikitin, devam eden cümlelerinde kendi gözlemleriyle de bu düşüncenin doğruluğuna katıldığını ifade etmektedir¹³.

Kürtlerin kökeni ile ilgili birbirinden çok farklı görüşlerin ortaya çıkardığı gerçek şudur ki, Kürtler karma bir toplumdur, zaman içinde dil ve coğrafya değiştirmişlerdir ve dilleri de etnik yapıları gibi karmadır¹⁴. Nitekim yaşanan coğrafyanın karakteristik dönüştürücü etkisiyle yakın zamanda Kürtleşen Türklerin, Ermenilerin, Arapların, Süryanilerin ve başka etnik unsurların olduğu bilinmektedir. Minorskiy de bu gerçeği şu cümleyle dile getirmektedir: “*Sistemli tetkikler, Kürt adı ile örtülen bir tabaka altında birçok eski kavmin varlığını ortaya çıkaracaktır*”

Esas itibarıyla günümüzde Kürt adı, tarihsel köken, dil ve kültür bakımından birbirinden farklı olan değişik topluluklara, siyasi maksatlarla verilen bir ad haline gelmiştir. Kürt adı etrafında bir araya getirilmeye çalışılan Kurmanç, Kelhur, Lor ve Goranî gruplarının tarihsel köken, dil ve kültür bakımından nasıl bir birliktelik oluşturduğu konusu tartışmaya açıktır. Türkiye’de konuşulan Kurmançça ile Irak ve İran’da konuşulan Soranice arasındaki anlaşılabilirlik oranı neredeyse sıfırdır. Türkiye’de yaşayan Türkmen, Azeri, Yörük gibi unsurları ayrı etnik gruplar olarak değerlendirenlerin, hangi bilimsel ölçütlerle bu iki grubu aynı etnik kimlik içinde gösterdiklerini anlamak mümkün değildir. Bazı araştırmacılar ve siyasal Kürtçüler tarafından Kürt toplulukları arasında gösterilmek istenen Zazaların ise, tamamen ayrı bir etnik kimlikleri ve ayrı bir dilleri vardır.

Mesudi ve Taberi Kürtlerin tarihsel coğrafyasının Zagros dağları çevresi olduğunu belirtir. Dîvânü Lügati’t-Türk’te yer alan Türk dünyası haritasında Kürtlerin yaşadığı bölge belirtilmiştir¹⁵. Anlaşıldığı kadarıyla bu bölge, Anadolu’nun ve Güney Azerbaycan’ın güneyinde, Suriye’nin doğu bölgeleri ile İran’ın Irak sınırına yakın olan bölgelerini içine alan bir coğrafyadır.

Tarihte ilk defa Kürdistan adını kullanan Selçuklu Sultanı Sancar’dır. Sultan Sancar’ın kurduğu Kürdistan eyaletinin merkezi, Hemedan’ın kuzey-batısındaki Bahar kalesidir. “*Kürdistan eyaleti, Zagros dağlarının doğusunda Hemedan, Dinvar ve Kirmanşah vilayetlerini, batısında ise Şehrîzur ve Sincar vilayetlerini kapsıyordu*”¹⁶ Görüldüğü gibi bu bölgenin Anadolu ile bir ilgisi yoktur. Daha sonra değişik zamanlarda değişik yerler için Kürdistan adının kullanıldığını da görüyoruz. Nikitin, “*Kürtlerin oturduğu ülkeyi tanımak istersek Kürdistan adına dayanamayız, çünkü bu ad zaman ve mekân içinde itibari ve değişkendir*”¹⁷ demektedir.

Tarihsel olarak Kürtlerin bilinen en eski yurtları Zagros dağları çevresidir. İlk defa kurulan Kürdistan eyaleti de bu bölge merkezlidir. Kürtlerin Anadolu coğrafyasına doğru gelişleri Türklerin

¹¹ M. Martin Van Buruinessen, **Kürtlük, Türklük, Alevilik**, İstanbul 2004, s. 9

¹² Bazil Nikitin, **age.**, s. 52-53

¹³ Bazil Nikitin, **age.**, s.53

¹⁴ Ahmet Buran, Karma Diler ve İki Örnek; Klasik Osmanlıca ve Kürtçe, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 20, s. 19-35

¹⁵ Bk. **Dîvânü Lügati’t-Türk**,(Çev. Besim Atalay) TDK Yay., Ankara

¹⁶ Bazil Nikitin, **age**, 56

¹⁷ Bazil Nikitin, **age.**, s.58

Anadolu hâkimiyetiyle paralellik gösterir. Kürt nüfusunun Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çoğalmasa ise Osmanlı Safevi çekişmesi sırasında 15-16 yüzyıllarda olmuştur. Özellikle Yavuz Sultan Selim-Şah İsmail çekişmesi sürecinde, Sünni Kürtlere büyük imtiyazlar tanınmış; yurtluk, ocaklıklar verilmiş ve böylece Kürtlerin Şii'lerle birlikte olması önlenmiştir. Osmanlıların Alevi-Bektaşilere, Safevilerin de Sünnilere yaptığı baskı sonucunda, İran coğrafyasındaki Sünni Türkmenler ve Kürtler Osmanlı coğrafyasına, Anadolu'daki Şii/Alevi Türkmenler de İran coğrafyasına doğru çekilmek zorunda kalmışlardır.

“Şaha doğru giden kervan
Çok ağlattın güldür beni”

X

“Sizde Şah diyeni öldürürlerse

Ben de bu yerlerden Şah'a giderim” gibi şiirlerde, deyişlerde ifade edilen şey, işte bu Şah'a, İran'a, Şia coğrafyasına doğru gidiştir. Osmanlı devleti Şii'liğin yayılmasını önlemek ve Safevi devletinin gücünü zayıflatmak amacıyla Sünni Kürtleri korumuş; onlara ayrıcalıklar tanıyarak Anadolu'ya doğru gelişlerini kolaylaştırmıştır.

Günümüzde Kürt adıyla ifade edilen topluluklar daha çok Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de yaşamaktadırlar. Sayıları fazla olmamakla birlikte, Kafkaslarda ve Orta Asya'da da bir miktar Kürt nüfus olduğu bilinmektedir. Kürtler, Stalin'in 1944 yılında Kafkaslardaki Müslüman ahaliye uyguladığı sürgün sırasında, Karaçay Balkar, Ahıska Türkleri ve diğer Müslüman Kafkas halklarıyla beraber Orta Asya'ya gitmişlerdir.

Birden fazla devletin sınırları içinde yaşayan Kürtleri dünyadaki toplam nüfusları hakkında tam ve doğru bilgiler mevcut değildir. Çeşitli kaynaklarda yer alan bilgilerin hemen hepsi tahminlere dayanmaktadır. Van Bruinessen dünyadaki Kürt nüfusunu 15-16 milyon olarak tahmin emekte ve bu nüfusun 7-8 milyonunun Türkiye'de yaşadığını belirtmektedir¹⁸. Javed Ensari'ye göre 15 milyondan biraz fazla olan Kürt nüfusunun % 35'i Türkiye'de yaşamaktadır¹⁹. Eski Sovyet kaynaklarına göre dünyadaki toplam Kürt nüfusu 18 milyon, İsmail Beşikçi'ye göre 15.5 milyon, Christian More'a göre 20 milyon; Botan Amedî'ye göre 35 milyon dolayındadır²⁰. Görüldüğü gibi dünyadaki toplam Kürt nüfusu hakkında 10-15 milyondan 35 milyona varan değişik rakamlar verilmektedir. Bu rakamların bir bölümü oldukça abartılıdır.

Türkiye'de yaşayan Kürtlerin büyük bir bölümü Kurmançtır. Kurmançlar arasında da dil ve kültür bakımından önemli farklılıklar vardır. Genellikle Güney Doğu Anadolu ve bir kısım Doğu Anadolu illerinde yaşayan Kurmançların bir bölümü Sünni, bir bölümü de Alevi'dir. Sünni olanların bir kısmı Hanefî, bir kısmı da Şafî mezhebine mensuptur.

Türkiye'de hukuki olarak azınlık statüsünde olmayan Kürtler, diğer Müslüman halklar gibi devletin asli unsuru konumundadırlar. Bu özellikleri dolayısıyla ülkenin hemen her bölgesine dağılmışlardır. Günümüzde Kürtler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri dışında, İstanbul, İzmir, Ankara, Bursa, Adana, Mersin gibi büyük iller başta olmak üzere Türkiye'nin çeşitli illerinde de yaşamaktadırlar.

¹⁸ Martinus Martin Van Bruinessen, **Kürdistan Üzerine Yazılar** (Çev. Nevzat Kırac vd) İstanbul 1992, s. 205-253

¹⁹ Javed Ensari, Jonethan Court, Roger Cooper, **“Kürdistan” Arabia**, The Islamic World Riewiew, No 6 (Şubat 1982) s.16

²⁰ Abdulhaluk Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Ankara 1993, s. 27-31

1965 nüfus sayımına göre Ana dilini Kürtçe olarak belirtenlerin sayısı 2. 219 502 kişidir. En iyi bilinen ikinci dil olarak Kürtçeyi seçenlerin sayısı ise 1.752.858 kişidir. KONDA'nın 2006'da yaptığı araştırmaya göre etnik köken bakımından kendini Kürt olarak ifade edenlerin oranı toplam nüfusun % 8.61'dir²¹.

Kürt Dili

Kürtçenin kökeni konusu da Kürtlerin kökeni gibi tartışmalıdır. Kürt adıyla birleştirilmeye çalışılan toplulukların birçoğu farklı kökenlerden gelmektedir. Dolayısıyla dilleri de farklıdır. Kürt adının ve bu ad ile birlikte söz konusu edilen Kürtçenin esas itibarıyla hangi çekirdek topluluğun dili olduğu ve ne zamandan beri mevcut haliyle kullanıldığı açık değildir.

Kürtçenin kökeni gibi hangi dil ve lehçelerin Kürtçenin içinde değerlendirilmesi gerektiği konusunda da çok farklı görüşler vardır. Dil ve lehçeler arasındaki ortaklıkların tespiti ödünclenen unsurlar üzerinden yapılamaz. Öncelikle bir dilin tamamen kendine mahsus olan özgün yapılarının belirlenmesi ve bu özgün yapılar üzerinden karşılaştırmalar yapılarak hangi dil ve lehçelerle aynı kökenden geldiğinin tespit edilmesi gerekir. Kürtçe, genellikle çeşitli dil ve lehçelerle karşılaştırılırken bu ödünç unsurlar dışlanmadan yapıldığı için neredeyse her dil ile ilişkilendirilebilmektedir. Arapça unsurlar üzerinden değerlendirme yapılırken Sami dilleri ve özellikle Arapça, Farsça unsurlar üzerinden değerlendirme yapılırken Hint-Avrupa dilleri ve özellikle Farsça, Türkçe unsurlar üzerinden değerlendirince de Altay dilleri ve özellikle Türkçe ile bir ilişki kurmak mümkündür.

Kürt sözcüğünün Türkçe kökenli olması ve bir etnonim olarak en geniş, en eski kullanımının Türkçeye ait olması, Kürtçe ile Türkçe arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Kürtçede yer alan çok sayıda eski Türkçe kelime, tarihi ve coğrafi birlik, Macarları meydana getiren ve Türk kökenli olduğu kabul edilen Kürt boyu, Elegeş yazıtındaki “*Kürt el kan / Kürt ilhanı*” ibaresi, Azerbaycan'daki *Kürdemir*, Kazakistan ile Kırgızistan arasındaki *Kürdak* bölgesi, 20'den fazla Türk aşiretinin adında Kürt sözünün kullanılması²² gibi birçok delil, Kürt denilen topluluğun, hiç değilse bir bölümünün, Türk kökenli olduğunu ve dillerinin de başlangıçta Türkçe olduğunu göstermektedir.

Türk kökenli olan topluluklardan bir bölümünün dili, Fars ve Arap dilleriyle karışarak başkalaşmıştır. Bu durumu Kaşgarlı Mahmut 11. yüzyılda “*Türkçeyi en iyi konuşanlar Türkçeden başka dilleri bilmeyen Türklerdir*” ve “*Balasagunlular Soğdca ve Türkçe kullanırlar. Tıraz/ Talas ve Beyza şehirlerinin halkı dahi böyledir*”... “*En açık ve doğru dil -ancak bir dil bilip- Farslarla karışmayan ve yabancı ülkelere gidip gelmeyen kimselerin dilidir. İki dil bilen şehirlilerle düşüp kalkan kimselerin dilleri bozuktur. İki dil bilenler Soğ dak, Kençek, Arğ u boylarıdır. Gezginler olarak yabancılara Karışan Hotan ve Tübüt halkı ile Tangutların bir kısmıdır*”²³. “ şeklinde dile getirmektedir.

“Karamanoğlu Mehmet Bey'in 1277 tarihli; “*Şimden girü divanda, dergâhta, barigâhta, meydanda Türkçeden başka dil ile konuşulmayacaktır*” fermanıyla Türkçe konuşmaya davet ettiği insanlar Türkçe konuşması gerekenler, yani Türklerdir. O, bu fermanla Arapların ya da Farsların değil, Türkçeden başka dillerle konuşan Türklerin Türkçe konuşmasını istemektedir²⁴.”

Aşık Paşa da *Garipname* adlı eserinde Türklerin Türkçeyi bilmediklerini açıkça söylemekte ve bu durumdan şikayet etmektedir:

²¹ KONDA 2006

²² L.N. Lezina, A.V. Superanskaya, *age.*, s. 398-399

²³ Kaşgarlı Mahmut, *Divânü Lügati't-Türk (Çev. Besim Atalay)*, I-30-16, I-98-15 ve d.

²⁴ Ahmet Buran, *Türk Dünyasında Dil İlişkileri, Çok Dillilik ve Dil Değiştirme*, **Türk Yurdu**, Nisan 2010, S. 272, s. 67-70

Türk diline kimesne bakmaz idi

Türke her giz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi ol dilleri

Ol ulu yolu ulu menzilleri

Mesudî, Kürtlerin Arap kökenli olduklarını ve dolayısıyla başlangıçta Arapça konuştuklarını, Marr ise Kürtlerin başlangıçta Yafetik (Gürcüce ile aynı kökten) bir dil kullanırken daha sonra Ari bir dile geçiş yaptıklarını belirtir²⁵. Kürtçenin kökenini Ermeniceye, Farsçaya, Türkçeye bağlayan görüşlerin yanında Anadolu ve Mezopotamya’da çeşitli dönemlerde yaşamış olan Elam, Sümer, Hatti/Hitit Kasit, Guti, Mittani, Hurri, Urartu, Med, Luwi, Pala Muşki, Lülübi gibi farklı topluluklara ve onların dillerine bağlayanlar da vardır²⁶. Kimi araştırmacılar Medleri Kürtlerin ilk ataları ve Med dilini Kürtçenin atası kabul ederken kimileri de Gutileri ve dolayısıyla onların dilini ilk ata olarak kabul etmektedir²⁷. V. Minorsky başta olmak üzere birçok araştırmacı ise Kürtçenin İrani dillerin Kuzey-Batı grubuna mensup olduğunu kanaatindedir²⁸.

Kürtlerin kökeni ve Kürt dili üzerine yaptığı araştırmalarıyla tanınan Marr, “Kürtlerin ya İrani kökenli olup Urumiye gölü bölgesinden Botan’a doğru göçmüş ya da Khaldlar, Gürcüler, Ermeniler gibi Ön Asya yerlisi kavimlere akraba olup eskiden bu akrabalarıyla aynı dili konuşurken daha sonra dil değiştirerek İranî bir dili benimseyen bir topluluk²⁹” olduğu kanaatindedir.

A.Dilaçar, *Dil, Diller ve Dilcilik* adlı eserinde “ *Yeni Farsçanın batısında Kürtçeyi (6 milyon) buluruz. Güney ve Kuzey olmak üzere iki bölümü vardır. Güneyde Kirmanşahî ve Bahtiyarî lehçeleri yer alır. Kurmancî denilen Kuzey bölümü de Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılır. Mukrî denilen Doğu grubunun merkezi Süleymaniye’dir. Batı gruptaki lehçeler ise Erivan’dan Rumiye (Rızaiye) gölünden Suriye’ye kadar uzanır. Kürtçenin doğusunda ve batısında buna yakın olan fakat Kürtçe sayılmayan Zaza (batı) ve Guranî (doğu) dilleri yer alır³⁰.*” Demekte ve Zazaca ile Guranî/Goranî dillerinin Kürtçe olmadığını belirtir.

Kürtçenin Hint-Avrupa kökenli bir dil olduğunu savunanlar, Kürtçenin ilk ve asli şeklienden yola çıkmamakta, daha çok şu anda kullanılan dildeki yapı ve söz varlığından hareketle tespitler yapmaktadırlar. Yapılması gereken şey, diğer dillerden ödünçlenen bütün dil malzemesi ayıklandıktan sonra geriye kalan özgün yapı üzerinden bir değerlendirme yapmaktır. Örneğin, “*Rusya Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan Kürt Dilinin Etimolojik Sözlüğü’ne göre Kürtçenin söz varlığının % 99’dan fazlasının kökeni başka dillerdir. Başka dillerden gelen kelimelerin % 40.96’sı Arapça; % 39.09’u Farsça (<Farsça %29.23, + Eski İnanca %8.85 + Fars Ağızları %1.11) ; %14.96’sı da Türkçedir. (Türkçe %14.73 + Azerice <%0.23). Bu üç dilden alınan kelimelerin toplamı yaklaşık olarak % 95’tir. % 2.21’lik Ermenice kelimeyi de katarsak bu oran %97’ye yükselmektedir. Daha küçük oranlarda kelimesi olan dilleri de katınca bu oran %99’u geçmektedir³¹”.* Bu durumda Kürtçe söz varlığı ya da temel sözcükler bakımından değerlendirilir yahut bir karşılaştırmaya tabi tutulursa hangi dil ailesinden sayılacaktır!

²⁵ Bazil Nikitin, *age.*, s.39

²⁶ Faik Bulut, *age.*, s 72

²⁷ Faik Bulut, *age.*, s 86

²⁸ Bazil Nikitin, *age.*, s.33

²⁹ Bazil Nikitin, *age.*, s.43

³⁰ A. Dilaçar, *Dil, Diller ve Dilcilik*, Ankara 1968, 118

³¹ Ahmet Buran, Karma Diler ve İki Örnek; *Klasik Osmanlıca ve Kürtçe*, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 20, s. 19-35

Dilin beş temel birimi olan “ses, yapı, söz dizimi, söz varlığı ve vurgu” bakımından Kürtçeyi değerlendirdiğimiz zaman Kürtçenin tamamen karma bir dil olduğu ortaya çıkmaktadır³². Karma bir dilin bünyesinde, çok farklı kökenden sözler, gramer unsurları yer alır. Dolayısıyla dil karşılaştırmalarında ve köken tespitinde hareket noktanız ve kullandığınız malzemenin ne olduğu son derecede önemlidir.

Kimi araştırmacılar, daha çok da siyasi maksatlarla Zazacayı Kürtçenin bir lehçesi sayarken, kimileri Zazacayı tamamen ayrı bir dil olarak kabul ederler. Bize göre de Zazaca Kürtçeden ayrı bir dildir. Ortak unsurları, Kürtçe ile Osmanlıca ya da Kürtçe ile Farsça arasındaki ortaklıklar gibidir. Bu ortaklıkların büyük bir bölümü de diğer dillerden ödünçlenen unsurlardır. Osmanlıca ile Kürtçe ya da Farsça ile Kürtçe ayrı diller ise Zazaca ile Kürtçe de ayrı iki dildir.

Philip Kreyenbroek gibi kimi araştırmacılar Kurmanci ve Sorani dillerini de “lehçe” olarak kabul etmez, bunların iki ayrı dil olarak kabul edilmesi gerektiğini, çünkü bu iki dil arasındaki farkın Almanca ile İngilizce arasındaki fark kadar olduğunu söylerler. Esasen, Türkiye’deki Kurmançlar konuştukları dile “Kürtçe” değil, daha çok *Kurmanci*, Irak’takiler de *Sorani* derlerdi. Bu dilleri Kürtçe olarak adlandırma ve hepsini bir dil sayma girişimi daha çok siyasi Kürtçülükle paralel gelişen bir durumdur.

Bütün bu tartışmalı durum içinde Kürtçe genel adıyla bir araya getirilen diller çeşitli şekillerde tasnif edilmektedir.

Kurmançi: En yaygın Kürt lehçesidir. 8-10 milyon kişi tarafından Türkiye, Suriye, Irak, İran ve Ermenistan’da konuşulmaktadır. 1930’lu yıllardan itibaren Kurmanci Kürt-Latin alfabesi ile yazılmakta ve yazı dili haline getirilmeye çalışılmaktadır. Cizre’deki Botani şivesini yazı dili yapma yönünde çabalar vardır. Bu şive Kamuran Bedirxan tarafından 1920’lerde Kürt grameri üzerine yazılan kitap için temel alınmıştır.

Kurmanci genellikle Kuzey ve Güney Kurmancisi olarak iki ana kola ayrılır:

Kuzey Kurmancisi, Bahdınan bölgesindeki Badinani, Türkiye’de Hakkari bölgesinde konuşulan Hakkari, Botan bölgesinde konuşulan Botani, Aşitayi, Ağrı/Doğubeyazıt çevresinde konuşulan Beyazidi gibi şiveleri vardır.

Güney Kurmancisi, Irak’taki Soran bölgesi, İran’ın batı sınırına yakın bölgelerde, Sennayi, Süleymani, Sorani ve Mukri şiveleri vardır³³.

Kurmanç ağız ve şivelerinin tespiti ve tasnifi konusunda bir birlik yoktur. Örneğin bu şiveleri aşağıdaki gibi tasnif edenler de vardır. Sancari, Cudikani, Urfi, Botani, Beyazidi, Hakkari, Koceri, Cezire, Akra, Dohuk, Amadiye, Zaho, Surçi, Koçani, Erzurumi, Bircandi, Elburzi, Herki, Şikaki.

Luri: İran’ın Kürdistan bölgesinin güneyinde konuşulan Bahtiyari, Laki, Feyli, Kelhori, Mabasani gibi şivelerden meydana gelmektedir.

Gorani: İran’ın Kürdistan bölgesinin güneyinde konuşulan Avramani, Zangana, Kekayi, Bacalani gibi şivelerden oluşur³⁴. Ancak, A. Dilaçar’a göre Zazaca gibi, *Gurani/Gorani* de Kürtçeye benzeyen ancak Kürtçe olmayan bir dildir³⁵.

³² Ahmet Buran, *agm.*, s. 19-35

³³ Faik Bulut, *age.*, s. 30

³⁴ Faik Bulut, *age.*, s. 30

³⁵ A. Dilaçar, *age.*, s. 118

İranlı Tevfik Vehbi'nin yaptığı bu tasnifin dördüncü alt başlığını da Zazaki/Zazaca oluşturmaktadır. Ancak biz Zazacayı ayrı bir dil olarak kabul ettiğimiz için Zazakiyi bu tasnife dahil etmiyoruz.

Yukarıda yapılan tasniften farklı olarak asıl söz konusu edilmesi gerek ve bugün en çok işlenen Kürt yazı dili Soranicedir. Bazı araştırmacılar da Kurmanci dışındaki Kürt lehçelerini Şöyle tasnif etmektedirler:

Sorani: Soranice Süleymaniye çevresinde gelişen Kürt siyasal hareketlerine bağlı olarak gelişmiş, işlenmiş ve yaygınlaşmıştır. Soranicenin konuşulduğu bölgenin yönetim, siyaset ve ticaret merkezi haline gelmesiyle birlikte, Kelhuri ve Havrami konuşanların sayısı azalmış, Soranice güçlenmiştir.

Soranice genellikle Arap-Fars alfabesi ile yazılmıştır. Bu lehçede yazılı kaynak nispeten çoktur.

Soranicenin Şiveleri; Erbili, Pişdari, Kerküki, Hanakini, Kuşnavi, Mukri, Süleymani, Bingirdi, Garrusi, Ardalani, Sanandaji, Varmava, Garmiyani, Cafi, Yahudi Kürtçesi.

Kelhuri: Kelhuri İran'nın batısında konuşulur. Kelhuriyi konuşanlar genelde Şii Kürtlerdir.

Kelhurinin şiveleri: Kirmaşani, Feyli, Luri, Leki

Kürtçe, Türkiye, Irak, İran, Suriye başta olmak üzere, Ermenistan, Gürcistan, Türkmenistan, Lübnan, Afganistan, Rusya gibi ülkelerde konuşulmaktadır. Kürtçeyi ana dili olarak konuşanların sayısı kesin olarak belli değildir. Kürt nüfusu verilirken çoğu zaman ana dili ile etnik dil/etnik mensubiyet eşit sayılarak rakamlar verilmektedir. Ancak bu doğru bir yaklaşım değildir. Kürt kökenli olan çok sayıda insanın ana dili başka bir dil olabilmektedir. Örneğin Türkiye'de Kürt kökenli olan birçok kişinin ana dili Türkçedir. Nitekim KONDA'nın 2006 yılında yaptığı araştırmaya göre Türk olduğunu söyleyenleri % 4.08'i ana dilini Kürtçe, Kürt ya da Zaza olduğunu söyleyenleri % 8.82'si de ana dilini Türkçe olarak belirtmiştir.

Türkiye'de Kurmançlar daha çok Güney Doğu Anadolu ile Doğu Anadolu Bölgesinde yaşarlar. 1965 Genel Nüfus sayımı verilerine göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki illerde yaşayan halkın, yörede ana dili olarak konuşulan belli başlı dillerden Türkçe, Kürtçe, Arapça, Zazaca ve Çerkezceye göre durumu şöyledir:

1965 Yılı Nüfus Sayımına Göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu İllerindeki Ana Dili Oranları

Doğu Anadolu Bölgesi

İller	Toplam	Türkçe	Kürtçe	Zazaca	Arapça	Çerkezce
Ağrı	246.961	90.021	156.316	4	105	2
Bingöl	150.521	62.668	56.881	30.928	19	-
Bitlis	154.069	56.161	92.327	2.079	3.263	205
Elazığ	322.727	244.016	47.446	30.939	17	-
Erzincan	258.586	243.911	14.323	298	13	4

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Erzurum	628.001	555.632	69.648	2.185	86	109
Hakkari	83.937	10.357	72.365	-	165	1
Kars	606.313	471.287	8.454	992	61	215
Malatya	452.624	374.449	77.794	10	33	14
K.Maraş	438.423	386.010	46.584	-	21	4.185
Muş	198.716	110.555	83.020	507	3.575	898
Tunceli	154.175	120.553	33.431	7	20	28
Van	266.840	118.481	147.694	3	557	1
Toplam	3.961.893	2.844.101	906.283	67.952	7.935	5.662

Güneydoğu Anadolu Bölgesi

İller	Toplam	Türkçe	Kürtçe	Zazaca	Arapça	Çerkezce
Adıyaman	267.288	143.054	117.325	6.705	7	2
Diyarbakır	475.916	178.644	236.113	57.943	2.536	1
Gaziantep	511.026	490.046	19.954	1	885	4
Mardin	397.880	35.494	265.328	60	79.687	75
Siirt	264.832	46.722	179.023	484	38.273	1
Şanlıurfa	450.798	207.652	175.100	16.917	51.090	3
Toplam	2.366.741	1.101.612	992.843	82.110	172.478	86

İki Bölgenin Toplamı

Doğu ve Güneydoğu	Toplam	Türkçe	Kürtçe	Zazaca	Arapça	Çerkezce
	6.328.634	3.945.713	1.899.126	150.062	180.413	5.748

1965 Genel Nüfus Sayımı verilerine göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi dışında, Sivas'ta 52.284, Ankara'da 36.798, Konya'da 27.811, Kırşehir'de 11.309, Niğde'de 8.991, Kayseri'de 8.454, Adana'da 7.581, Hatay'da 5.695 Tokat'ta 3.979, İstanbul'da 2.586, Mersin'de 1067, İzmir'de 863, Bursa'da 213, kişinin ana dili Kürtçedir. Görüldüğü gibi yukarıda belirtilen şehirler başta olmak üzere, Kürtler, Türkiye'nin hemen her şehrine dağılmış durumdadırlar³⁶.

1965 nüfus sayımına göre Ana dilini Kürtçe olarak belirtenlerin toplam sayısı 2. 219 502 kişidir. En iyi bilinen ikinci dil olarak Kürtçeyi seçenlerin sayısı ise 1.752.858 kişidir³⁷. 1965 yılı

³⁶ 1965 Genel Nüfus Sayımı

³⁷ 1965 Genel Nüfus Sayımı

nüfus sayımına göre Türkiye'nin toplam nüfusu 31 391 421 kişidir. Ana dili Kürtçe olanların oranı ise % 7 dolayındadır.

KONDA'nın 2006'da yaptığı araştırmaya göre etnik köken bakımından kendini Kürt olarak ifade edenlerin genel nüfusa oranı % 8.61, Ana dili Kürtçe olanların oranı 11.97'dir³⁸.

Latin-Kürtçe Alfabeti

A B C Ç D E Ê F G H I Î J K L M N O P Q R S Ş T U Û V W X Y Z
a b c ç d e ê f g h i î j k l m n o p q r s ş t u û v w x y z

1965 Yılı Genel Nüfus Sayımına Göre Ana Dili Kürtçe Olan Nüfus ve Oranları

İller	İl Top. Nüf.	Kürtçe	%
Mardin	397865	265328	66,68795
Diyarbakır	475356	236113	49,67077
Siirt	264806	179023	67,60534
Urfa	448425	175100	39,04778
Ağrı	247053	156316	63,27225
Van	266834	147694	55,35052
Kars	606283	133144	21,9607
Adıyaman	267234	117325	43,90347
Bitlis	154071	92327	59,92497
Muş	198711	83020	41,77927
Malatya	452507	77794	17,19178
Hakkari	83938	72365	86,21244
Erzurum	627886	69648	11,09246
Bingöl	150487	56881	37,79795
Elazığ	322697	47446	14,70296
Maraş	438418	46548	10,61726
Ankara	1635809	36798	2,249529
Tunceli	156518	33431	21,3592
Sivas	685213	32284	4,711528
Konya	1122587	27811	2,477403
Gaziantep	510026	18954	3,716281
Erzincan	258585	14323	5,538991

³⁸ KONDA 2006

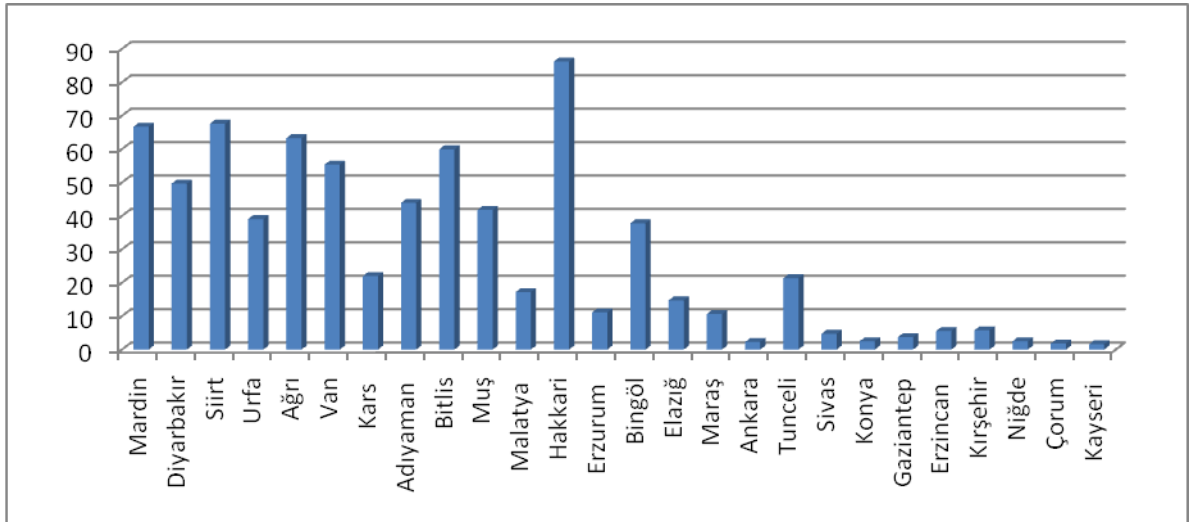
Kırşehir	196832	11309	5,745509
Niğde	362432	8991	2,480741
Çorum	485557	8736	1,799171
Kayseri	536164	8454	1,576756
Adana	897927	7581	0,844278
Hatay	485072	5695	1,174053
Tokat	495311	3974	0,802324
İstanbul	2287270	2586	0,113061
Yozgat	437878	2424	0,553579
Gümüşhane	262719	2189	0,83321
Amasya	285990	2179	0,761915
Sakarya	403868	2163	0,535571
Sinop	265569	2126	0,800545
Samsun	755447	1366	0,18082
Kastamonu	441637	1090	0,246809
İçel	511422	1067	0,208634
İzmir	1228187	863	0,070266
Isparta	266215	688	0,258438
Kırklareli	258339	602	0,233027
Balıkesir	707397	560	0,079163
Tekirdağ	287253	548	0,190773
Çanakkale	350244	443	0,126483
Edirne	303095	386	0,127353
Bolu	383855	363	0,094567
Eskişehir	412979	327	0,079181
Giresun	428016	305	0,071259
Denizli	463354	283	0,061076
Manisa	748205	241	0,03221
Kocaeli	332447	235	0,070688
Bursa	755325	213	0,0282
Aydın	524601	168	0,032024
Çankırı	250697	158	0,063024

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

A.karahisar	502229	125	0,024889
Kütahya	398047	105	0,026379
Trabzon	595462	72	0,012091
Artvin	210211	46	0,021883
Zonguldak	649930	43	0,006616
Antalya	486808	23	0,004725
Nevşehir	203252	22	0,010824
Uşak	190535	16	0,008397
Ordu	543854	12	0,002206
Rize	281152	11	0,003912
Muğla	334957	6	0,001791
Bilecik	138967	5	0,003598
Burdur	194983	2	0,001026

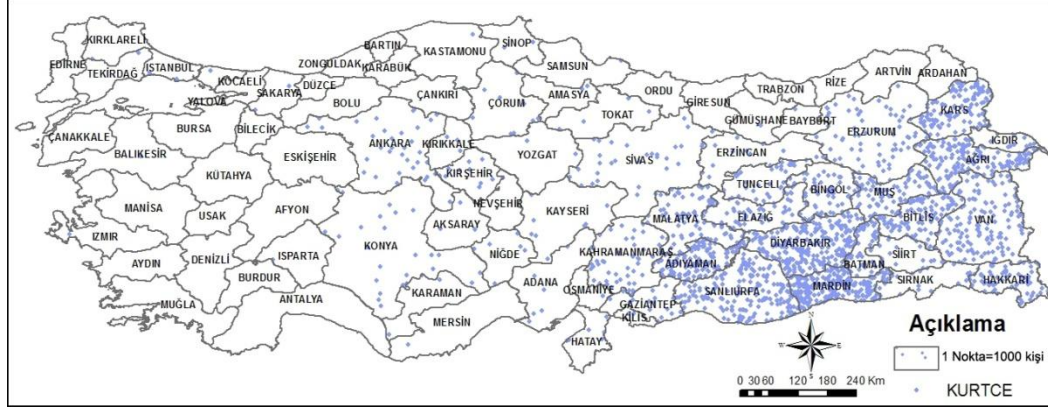
1965 Yılı Genel Nüfus Sayımına Göre Ana Dili Kürtçe Olan Nüfusun İl Nüfusuna Oranı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

1965 Yılı Genel Nüfus Sayımına Göre Kürtçenin Haritası

KAYNAKLAR

- BURAN Ahmet, Karma Diler ve İki Örnek; Klasik Osmanlıca ve Kürtçe, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 20, s. 19-35.
- BURAN Ahmet, Türk Dünyasında Dil İlişkileri, Çok Dillilik ve Dil Değişirme, **Türk Yurdu**, Nisan 2010, S. 272, s. 67-70.
- ÇAY Abdulhaluk, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Ankara 1993.
- DİLAÇAR A., **Dil, Diller ve Dilcilik**, Ankara 1968.
- ENSARÎ Javed- COURT Jonethan-COOPER Roger, “**Kurdistan**” **Arabia**, The Islamic World Rewiew, No 6 (Şubat 1982) s.16.
- GÜRBÜZ Macit, **Kürtleşen Türkler**, İstanbul 2007.
- HALAÇOĞLU Yusuf, Osmanlı belgelerine Göre Türk-Etrak, Kürd-Ekrad kelimeleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Belleten**, TTK, Cilt LX, S 227 (Nisan 1996), s. 139-146.
- KALAFAT Yaşar, **Türk Kültüründe Kürtler**, Ankara 2011.
- Kaşgarlı Mahmut, **Dîvânü Lügati't-Türk** (Çev. Besim Atalay), I-30-16, I-98-15 ve d. KONDA 2006.
- LEZINA L. N.-SUPERANSKAYA A.V., **Bütün Türk Halkları**, İstanbul 2009.
- NIKİTİN Bazil, **Kürtler**, İstanbul 1994, s. 33.
- RASONY Lazlo, **Tarihte Türklük**, Ankara 1988.
- VAN BRUINSEN Martinus Martin, **Kürdistan Üzerine Yazılar** (Çev. Nevzat Kırac vd) İstanbul 1992.